

امکان سنجی واردات کالاهای اساسی از بنادر

شمالی کشور - گندم

رشت، بلوار ولیعصر - شماره ۶۷۴ - کدپستی ۴۱۶۹۷-۶۶۵۴۸

۰۱۳-۳۳۷۵۷۰۳۷-۸

www.iccimguil.ir

بسم الله الرحمن الرحيم

شناسنامه

عنوان

امکان سنجی واردات کالاهای اساسی از بنادر شمالی کشور - گندم

تهیه و تنظیم: دبیرخانه شورای گفتگوی اتاق بازرگانی گیلان

کارشناس: مهرناز شرافت

ناظر: دکتر شراره کاووسی - دکتر محمدرضا تقی زاده

خرداد ۱۴۰۵

آدرس: رشت، بلوار ولیعصر، شماره ۶۷۴ - کد پستی ۴۱۶۹۷-۶۶۵۴۸

۰۱۳۳۷۵۷۰۳۷-۸

guilancima@gmail.com

www.iccimguil.ir

صاحب امتیاز: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی گیلان

استفاده از مطالب این گزارش با ذکر منبع بلامانع است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۴	مقدمه
۴	وضعیت تولید و واردات گندم در ایران
۶	شناسایی کشورهای اصلی تامین کننده گندم وارداتی طی سالهای ۱۴۰۱ تا ۱۴۰۳
۹	تحلیل سطح قیمت و موقعیت رقابتی کشورهای تامین کننده گندم ایران
۱۰	بررسی جایگاه بنادر شمالی در زنجیره واردات گندم کشور
۱۶	تحلیل مزیت‌های واردات گندم از قزاقستان از مسیر شمال کشور
۱۶	جمع‌بندی

مقدمه

گندم به عنوان یکی از مهم ترین کالاهای اساسی و راهبردی در تأمین امنیت غذایی کشور، همواره نقش محوری در سیاست های تجاری و کشاورزی ایران داشته است. بررسی وضعیت این محصول از منظر تولید داخلی و ساختار واردات، به ویژه در سال های اخیر، نشان دهنده پیوند مستقیم میان سیاست های حمایتی بخش کشاورزی و الگوی تأمین خارجی آن است. در سال های اخیر، همزمان با نوسانات تولید داخلی و تغییرات در سطح واردات، ساختار تأمین گندم کشور نیز دستخوش تحول شده و تمرکز آن بر تعداد محدودی از کشورهای تأمین کننده افزایش یافته است. این موضوع در کنار تغییر مسیرهای لجستیکی و نقش گمرکات ورودی، به ویژه در بنادر شمالی و جنوبی کشور، اهمیت تحلیل زنجیره تأمین و شناسایی نقاط تمرکز و ریسک را دوچندان کرده است.

بر این اساس، در این گزارش تلاش شده است ضمن بررسی روند تولید و واردات گندم در دوره زمانی مورد مطالعه، ساختار مبادی تأمین و نقش گمرکات مختلف کشور در فرآیند واردات مورد تحلیل قرار گیرد تا زمینه ای برای ارزیابی سیاست های تنوع بخشی مبادی وارداتی و بهبود تاب آوری زنجیره تأمین این کالای اساسی فراهم شود.

وضعیت تولید و واردات گندم در ایران

بر اساس اطلاعات منتشر شده توسط وزارت جهاد کشاورزی، میزان تولید گندم از حدود ۱۱.۱ میلیون تن در سال ۱۴۰۰ به بیش از ۱۸.۵ میلیون تن در سال ۱۴۰۳ رسیده است که بیانگر رشد مستمر تولید داخلی در این دوره می باشد. در همین راستا، میزان تولید گندم کشور در سال زراعی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ نسبت به سال زراعی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ حدود ۱۲ درصد افزایش داشته است.

همچنین براساس داده های گمرک کشور، در سال ۱۴۰۳ میزان واردات گندم به ۸۷۸ هزار تن به ارزش ۲۷۴ میلیون دلار رسیده است که نسبت به سال ۱۴۰۲ از نظر وزنی ۶۴.۸ درصد و از نظر ارزشی ۷۲.۳ درصد کاهش را نشان می دهد.

از بررسی روند تغییرات میزان تولید و واردات گندم کشور طی سال های ۱۴۰۰ تا ۱۴۰۳ می توان نتیجه گرفت که تقریباً کاهش میزان واردات در هر یک از سال های یادشده با افزایش میزان تولید معادل بوده است؛ به عبارتی بخش قابل توجهی از نیاز کشور از طریق رشد تولید داخلی جبران شده است. در سال ۱۴۰۱ میزان تولید گندم حدود ۲ میلیون تن افزایش یافت و همزمان واردات گندم در همان سال حدود ۲.۶ میلیون تن کاهش پیدا کرد. همچنین در سال ۱۴۰۲ با افزایش حدود ۳ میلیون تن تولید داخلی، میزان واردات حدود ۱.۹ میلیون تن کاهش یافت. در سال ۱۴۰۳ نیز افزایش ۱.۹ میلیون تنی تولید با کاهش حدود ۱.۶۳ میلیون تنی واردات همراه بوده است.

جدول ۱- میزان تولید و واردات گندم در ایران در سال های ۱۴۰۰ تا ۱۴۰۳

سال	میزان تولید گندم کشور (کیلوگرم)	میزان واردات کشور (کیلوگرم)
۱۴۰۰	۱۱,۱۳۲,۲۳۹	۷,۰۰۷,۹۱۴,۴۰۹
۱۴۰۱	۱۳,۲۸۳,۷۳۳	۴,۳۹۷,۳۹۱,۶۵۲
۱۴۰۲	۱۶,۶۱۹,۸۸۳	۲,۴۹۴,۶۳۰,۵۱۶
۱۴۰۳	۱۸,۵۹۲,۱۴۴	۸۷۷,۹۳۱,۴۴۴
درصد تغییرات ۱۴۰۳ نسبت به ۱۴۰۱	۶۷	-۸۷.۴

منبع:

- آمار وزارت جهاد کشاورزی کشور، گمرک جمهوری اسلامی ایران
- محاسبات دبیرخانه شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی اتاق بازرگانی گیلان

نمودار ۱- مقایسه نرخ رشد تولید و واردات گندم طی سال های ۱۴۰۰ تا ۱۴۰۳

منبع:

- دبیرخانه شورای گفتگو اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی گیلان

شناسایی کشورهای اصلی تامین کننده وارداتی طی سال‌های ۱۴۰۱ تا ۱۴۰۳

بررسی روند واردات گندم کشور طی سال‌های ۱۴۰۱ تا ۱۴۰۳ نشان می‌دهد ساختار تأمین کنندگان این محصول دستخوش تغییرات قابل توجهی شده و تمرکز واردات به سمت تعداد محدودی از کشورها افزایش یافته است. در این میان، برخی کشورها جایگاه خود را تقویت کرده، برخی به تدریج حذف شده و تعدادی نیز حضور ناپایداری در بازار وارداتی کشور داشته‌اند.

روسیه مهم‌ترین تأمین کننده گندم وارداتی ایران طی دوره مورد بررسی بوده است؛ به گونه‌ای که سهم آن از ارزش کل واردات از حدود ۳۶.۷ درصد در سال ۱۴۰۱ (حدود ۷۳۰ میلیون دلار) به ۵۸.۹ درصد در سال ۱۴۰۲ (حدود ۵۸۳ میلیون دلار) و بیش از ۶۳ درصد در سال ۱۴۰۳ (حدود ۱۴۸ میلیون دلار) افزایش یافته است. این روند نشان می‌دهد وابستگی واردات گندم کشور به روسیه طی سال‌های اخیر افزایش یافته و این کشور جایگاه غالب خود را تثبیت کرده است.

ترکیه نیز از جمله کشورهایی است که اگرچه در سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ سهم بسیار محدودی در واردات گندم ایران داشت (حدود ۲.۲ درصد معادل ۴۴ میلیون دلار و ۰.۲ درصد معادل ۱.۷ میلیون دلار)، اما در سال ۱۴۰۳ سهم آن به حدود ۳۶.۷ درصد معادل ۸۵۸ میلیون دلار افزایش یافته و به دومین تأمین کننده بزرگ گندم ایران تبدیل شده است. این موضوع نشان‌دهنده رشد بسیار سریع نقش ترکیه در تأمین واردات این محصول است.

امارات نیز طی سال‌های مورد بررسی نوسانات قابل توجهی را تجربه کرده است؛ به گونه‌ای که سهم این کشور از حدود ۱۲.۸ درصد (معادل ۲۵۵ میلیون دلار) در سال ۱۴۰۱ به ۹.۵ درصد (حدود ۹۴ میلیون دلار) در سال ۱۴۰۲ کاهش یافت و در سال ۱۴۰۳ عملاً از واردات حذف شد. این وضعیت نشان‌دهنده ناپایداری جایگاه این کشور در زنجیره تأمین گندم ایران است.

برخی کشورها با وجود سهم قابل توجه در سال ۱۴۰۱، طی سال‌های بعد از سبد وارداتی کشور حذف شدند. از جمله آلمان با سهم حدود ۲۰ درصد، هلند با حدود ۷.۹ درصد، سنگاپور با حدود ۶ درصد، انگلستان با حدود ۶ درصد و قزاقستان با ۳.۷ درصد که در سال ۱۴۰۳ دیگر نقشی در واردات گندم کشور نداشته‌اند.

جدول ۲- روند تغییر مقدار و ارزش واردات گندم کشور طی سال‌های ۱۴۰۱ تا ده‌ماهه ۱۴۰۴ برحسب تامین کنندگان اصلی گندم کشور

کشور	۱۴۰۱			۱۴۰۲			۱۴۰۳		
	مقدار (تن)	ارزش (هزار دلار)	سهم (درصد)	مقدار (تن)	ارزش (هزار دلار)	سهم (درصد)	مقدار (تن)	ارزش (هزار دلار)	سهم (درصد)
کل واردات	۴,۳۲۷,۳۸۱	۱,۹۸۹,۵۵۰	۱۰۰	۲,۴۹۴,۶۳۰	۹۸۹,۱۲۴	۱۰۰	۷۴۱,۸۶۵	۲۳۴,۰۷۶	۱۰۰
روسیه	۱,۵۸۹,۴۲۲	۷۲۹,۹۹۱	۳۶.۶۹	۱,۵۴۰,۵۰۰	۵۸۲,۸۷۲	۵۸.۹۳	۴۷۵,۷۱۵	۱۴۸,۲۶۷	۶۳.۳۴
امارات	۵۸۵,۰۰۶	۲۵۵,۲۷۰	۱۲.۸۳	۲۶۸,۴۷۸	۹۴,۰۰۹	۹.۵	۰	۰	۰
ترکیه	۱۰۴,۱۵۶	۴۳,۵۹۹	۲.۱۹	۵,۴۴۶	۱,۶۶۷	۰.۱۷	۲۶۶,۱۵۰	۸۵,۸۰۸	۳۶.۶۶
قزاقستان	۱۹۱,۴۵۶	۷۴,۲۱۱	۳.۷۳	۱۷,۰۱۰	۶,۶۹۸	۰.۶۸	۰	۰	۰

جدول ۲- روند تغییر مقدار و ارزش واردات گندم... (ادامه)

کشور	ده ماهه ۱۴۰۴			متوسط رشد سالانه ۱۴۰۱-۱۴۰۳ (درصد)		
	مقدار (تن)	ارزش (هزار دلار)	سهم (درصد)	مقدار	ارزش	قیمت صادراتی
کل واردات	۲,۷۵۰,۱۸۳	۹۶۷,۵۵۲		-۵۸.۶	-۶۵.۷	
روسیه	۱,۵۱۴,۳۷۹	۵۳۴,۲۱۰	۵۵.۲۱	-۴۵	-۵۴.۹	-۱۷.۶
امارات	۷۰۷,۶۰۸	۲۴۷,۲۱۲	۲۵.۵۵	-۱۰۰	-۱۰۰	
ترکیه	۵۲۸,۱۹۵	۱۸۶,۱۲۹	۱۹.۲۴	-۵۹.۸	-۴۰	-۱۲.۴
قزاقستان	۰	۰	۰	-۱۰۰	-۱۰۰	

منبع:

- گمرک جمهوری اسلامی ایران
- محاسبات بیرخانه شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی اتاق بازرگانی گیلان

از بررسی وضعیت صادرات گندم کشورهای منتخب همسایه ایران و غرب آسیا در سال ۲۰۲۴ نیز می‌توان مشاهده نمود که روسیه، قزاقستان و ترکیه دارای بیشترین صادرات گندم در این منطقه هستند. روسیه با سهم ۹/۹ درصد از ارزش بازار جهانی در سال ۲۰۲۴ در رتبه چهارم صادرات این محصول جای داشته است و ارزش صادرات آن در دوره ۲۰۲۰-۲۰۲۴ سالیانه به طور میانگین ۱۲ درصد رشد داشته است. همچنین همان‌طور که توضیح داده شد این کشور مهمترین تامین کننده گندم وارداتی ایران است. قزاقستان با توجه به قیمت مناسب‌تر در مقایسه با سایر کشورهای عمده صادرکننده منطقه (۱۸۸ دلار/تن) و ترکیه با میانگین رشد ۹۱ درصدی سالیانه در دوره چهارساله به ترتیب با مرز آبی و زمینی با ایران، از کشورهای دارای پتانسیل برای تأمین گندم وارداتی مورد نیاز کشور هستند. شاخص

ساختار بازار در بین کشورهای هدف گندم ترکیه بیانگر وجود انحصار است که علت آن واردات بخش عمده این محصول ترکیه توسط کشور عراق است. سایر کشورهای مورد بررسی منطقه یا سهم بسیار ناچیزی داشته‌اند و یا صادرکننده این محصول نبوده‌اند که در جدول ۲ جای نگرفته‌اند.

تمرکز واردات بر تعداد محدودی از کشورها، اگرچه می‌تواند مزایایی از جمله تسهیل زنجیره تأمین و کاهش هزینه‌های مبادلاتی به همراه داشته باشد، اما در شرایط بروز تنش‌های منطقه‌ای، اختلالات ژئوپلیتیکی و ریسک‌های ناشی از تحولات بین‌المللی، می‌تواند آسیب‌پذیری زنجیره تأمین کشور را نیز افزایش دهد. در این راستا، استفاده از ظرفیت کشورهای حوزه دریای خزر از جمله قزاقستان می‌تواند به‌عنوان گزینه‌ای مکمل برای تنوع‌بخشی به مبادی وارداتی مورد توجه قرار گیرد. با توجه به موقعیت جغرافیایی، سابقه تأمین گندم برای ایران و امکان بهره‌گیری از بنادر شمالی کشور به‌ویژه استان گیلان، توسعه همکاری با این کشور ضمن کاهش ریسک تمرکز واردات، به تقویت کریدور شمال-جنوب نیز کمک خواهد کرد.

جدول ۳- وضعیت شاخص‌های صادراتی گندم در کشورهای منتخب همسایه ایران و غرب آسیا در سال ۲۰۲۴

کشور	ارزش صادرات (هزار دلار)	قیمت صادراتی (دلار/تن)	متوسط رشد سالیانه ارزش صادرات ۲۰۲۰-۲۰۲۴ (درصد)	سهم جهانی	ساختار بازار صادراتی برای کشورهای هدف
جهان	۴۲۶۴۰۰۲۸	۲۵۰	۴	۱۰۰	۰.۰۳
کشورهای همسایه ایران و غرب آسیا	۵۴۹۸۹۵۷			۱۲.۹	
روسیه	۴۲۲۱۴۱۵	۲۵۲	۱۲	۹.۹	۰.۱۲
قزاقستان	۱۰۵۴۲۹۵	۱۸۸	۳	۲.۵	۰.۳۸
ترکیه	۲۲۰۷۲۹	۲۸۲	۹۱	۰.۵	۰.۸۳
امارات متحده عربی	۱۳۸۰	۵۴۴	-۳۳	۰	۰.۹۶
سوریه	۴۲۰	۲۹۰	-۴۶	۰	۱
افغانستان	۳۹۴	۱۴۵		۰	۱
عربستان سعودی	۲۲۳	۴۵۱		۰	۱
لبنان	۵۴	۹۶۴	-۱۹	۰	۰.۶
قبرس	۴۲	۵۵۳		۰	۱
اردن	۴	۱۳۳۳	-۵	۰	۰.۶۸

منبع: مرکز تجارت بین‌المللی

تحلیل سطح قیمت و موقعیت رقابتی کشورهای تأمین کننده گندم ایران

بررسی نسبت ارزش به مقدار واردات (دلار به ازای هر تن) نشان می‌دهد که تفاوت معناداری در سطح قیمت کشورهای صادرکننده وجود دارد و این تفاوت‌ها نقش مهمی در شکل‌گیری ساختار مبادی واردات داشته است. روسیه در تمام دوره بررسی شده پایین‌ترین یا یکی از پایین‌ترین قیمت‌ها را ارائه کرده است (حدود ۳۱۲ تا ۴۵۹ دلار در هر تن). روند نزولی قیمت تا سال ۱۴۰۳ و سپس تعدیل نسبی در ۱۴۰۴ نشان می‌دهد که این کشور از مزیت رقابتی قوی برخوردار بوده است. همین مزیت قیمتی، همراه با ظرفیت بالای عرضه، عامل اصلی سهم غالب روسیه در واردات گندم ایران بوده است.

قیمت گندم ترکیه در اکثر سال‌ها نزدیک به روسیه و در برخی مقاطع حتی رقابتی‌تر بوده است (حدود ۳۰۶ تا ۴۱۹ دلار در هر تن). افزایش سهم ترکیه در سال‌های ۱۴۰۳ و ۱۴۰۴ بیانگر آن است که این کشور توانسته در چارچوب تنوع‌بخشی به مبادی وارداتی نقش مؤثری ایفا کند، بدون آنکه هزینه واردات را به‌طور قابل توجهی افزایش دهد. قیمت صادراتی امارات عموماً بالاتر از روسیه و ترکیه بوده است (حدود ۳۴۹ تا ۴۳۶ دلار در هر تن). با توجه به اینکه امارات تولیدکننده اصلی گندم نیست، صادرات آن بیشتر ماهیت تجاری و واسطه‌ای دارد؛ بنابراین قیمت‌ها علاوه بر ارزش کالا، شامل هزینه‌های لجستیکی و خدمات بازرگانی نیز می‌شود. افزایش سهم امارات در ده‌ماهه ۱۴۰۴ احتمالاً به ملاحظات تجاری و تسهیل تأمین مرتبط است.

قیمت گندم قزاقستان در سطحی متوسط (حدود ۳۸۸ تا ۳۹۴ دلار در هر تن) قرار داشته که از روسیه بالاتر و نزدیک به ترکیه است. با این حال، این کشور در سال‌های اخیر از سبد وارداتی حذف شده که می‌تواند ناشی از محدودیت‌های لجستیکی، سیاستی یا رقابت قیمتی با روسیه باشد.

جدول ۴- متوسط قیمت گندم وارداتی کشور طی سال‌های ۱۴۰۱ تا ده‌ماهه ۱۴۰۴ برحسب مهم‌ترین تأمین کنندگان گندم کشور

متوسط قیمت گندم وارداتی (دلار / تن)				شرح
دهه ماه سال ۱۴۰۴	۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۱	
۳۵۱.۸	۳۱۳	۴۵۲	۳۹۶	متوسط کل
۳۵۲.۸	۳۱۲	۳۷۸	۴۵۹	روسیه
۳۵۲.۴	۰	۳۵۰	۴۳۶	امارات
۳۴۹.۴	۳۲۲	۳۰۶	۴۱۹	ترکیه
-	-	۳۹۴	۳۸۸	قزاقستان

منبع: محاسبات توسط دبیرخانه شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی اتاق بازرگانی گیلان

ساختار واردات گندم ایران در این دوره عمدتاً تحت تأثیر مزیت قیمتی روسیه شکل گرفته است. ترکیه به عنوان گزینه‌ای رقابتی، ظرفیت کاهش ریسک تمرکز را دارد، در حالی که امارات بیشتر نقش تکمیلی و تجاری ایفا می‌کند. قزاقستان نیز با وجود قیمت نسبتاً رقابتی، نتوانسته جایگاه پایداری در بازار ایران حفظ کند. در مجموع، سیاست تنوع‌بخشی مبادی وارداتی با حفظ مزیت قیمتی می‌تواند راهبردی مناسب برای کاهش ریسک‌های وابستگی و ارتقای امنیت غذایی کشور باشد.

جدول ۵- تحلیل موقعیت رقابتی و سطح قیمت مبادی واردات گندم ایران

کشور	موقعیت رقابتی	سطح قیمت
روسیه	تأمین کننده اصلی و مقرون به صرفه	پایین
ترکیه	مکمل روسیه، مناسب تنوع بخشی	متوسط-پایین
قزاقستان	رقابت پذیر ولی حذف شده در سال‌های اخیر	متوسط
امارات	نقش واسطه‌ای، نه تولید کننده	متوسط - بالا

منبع: دبیرخانه شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی اتاق بازرگانی گیلان

بررسی جایگاه بنادر شمالی در زنجیره واردات گندم کشور

بررسی جداول ۶ تا ۹ نشان می‌دهد گمرکات استان گیلان و سایر بنادر شمالی (از جمله انزلی، امیرآباد، نوشهر و فریدون‌کنار) از نظر سطح قیمتی در یک بازه نسبتاً رقابتی و نزدیک به بنادر جنوبی قرار دارند. قیمت واردات در این مبادی عمدتاً در محدوده حدود ۳۸۰ تا ۴۰۰ دلار در هر تن قرار داشته و اختلاف معناداری با بنادر اصلی جنوبی مانند بندر امام خمینی و شهید رجایی مشاهده نمی‌شود. این موضوع نشان می‌دهد که تفاوت هزینه‌ای بین مسیرهای شمالی و جنوبی چندان تعیین کننده نیست و انتخاب گمرک ورودی بیشتر تحت تأثیر سیاست‌های تأمین و مسیرهای لجستیکی کشور بوده است تا صرفاً ملاحظات قیمتی.

در این میان، گمرک انزلی در سال‌های ابتدایی دوره مورد بررسی نقش فعالی در واردات گندم داشته، اما به تدریج از زنجیره تأمین فعال کشور خارج شده است؛ در حالی که گمرک امیرآباد به عنوان یکی از مبادی نسبتاً پایدار شمال کشور همچنان بخشی از نقش لجستیکی خود را حفظ کرده است. با این حال، ظرفیت‌های زیرساختی بندر انزلی نشان می‌دهد این کاهش نقش الزاماً ناشی از محدودیت فیزیکی یا کمبود ظرفیت نیست.

بندر انزلی با برخورداری از حدود ۱۴۰ هزار تن ظرفیت انبارش در انبارهای نگهداری غلات و نزدیک به ۱۹۱ هزار تن ظرفیت سیلویی، از توان قابل توجهی برای پشتیبانی از واردات کالاهای اساسی از جمله گندم برخوردار است.

در مجموع، همگرایی سطح قیمت‌ها در گمرکات شمالی و وجود زیرساخت‌های مناسب در بندر انزلی نشان می‌دهد این منطقه از نظر اقتصادی و لجستیکی توان رقابت با بنادر جنوبی را دارد. با این حال، عدم بهره‌برداری کامل از ظرفیت‌های انبارش و تداوم الگوی حمل یکسره، باعث کاهش نقش راهبردی این بندر در زنجیره تأمین گندم کشور شده است. در این راستا، بازآرایی سیاست‌های لجستیکی و ذخیره‌سازی و فعال‌سازی بخشی از ظرفیت نگهداری در داخل بندر می‌تواند انزلی را از یک گذرگاه صرف، به یک هاب ذخیره‌سازی و توزیع منطقه‌ای ارتقا دهد. همچنین با توجه به موقعیت جغرافیایی بندر انزلی در کریدور دریای خزر و امکان توسعه واردات از کشورهای این حوزه به‌ویژه قزاقستان و روسیه، فعال‌سازی این ظرفیت‌ها می‌تواند نقش مؤثری در تنوع‌بخشی مبادی واردات، کاهش ریسک تمرکز و تقویت جایگاه استان گیلان در شبکه تأمین کالاهای اساسی کشور ایفا کند.

جدول ۶- ساختار واردات گندم روسیه از مبادی منتخب گمرک کشور بر حسب ارزش و مقدار (۱۴۰۱ تا ده ماهه ۱۴۰۴)

گمرک	۱۴۰۱			۱۴۰۲			۱۴۰۳			ده ماهه ۱۴۰۴		
	مقدار (تن)	ارزش (دلار)	قیمت صادراتی (دلار/تن)	مقدار (تن)	ارزش (دلار)	قیمت صادراتی (دلار/تن)	مقدار (تن)	ارزش (دلار)	قیمت صادراتی (دلار/تن)	مقدار (تن)	ارزش (دلار)	قیمت صادراتی (دلار/تن)
منطقه ویژه اقتصادی شهید رجایی	۱,۰۹۹,۷۲۸	۴۹۳,۸۵۵,۰۳۱	۴۴۹	۵۴۲,۵۰۰	۲۱۴,۰۳۵,۱۸۵	۳۹۵	۱۳۷,۹۳۱	۴۱,۸۵۶,۷۰۶	۳۰۳	۶۵,۶۱۴	۲۲,۱۸۴,۰۱۱	۳۳۸
منطقه آزاد تجاری چابهار	۴۸۴,۳۳۶	۲۳۳,۸۷۷,۴۰۳	۴۸۳	۶۴۱,۵۰۲	۲۴۱,۴۳۲,۰۱۱	۳۷۷	۳۱۱,۸۴۳	۹۸,۳۲۲,۷۳۶	۳۱۵	۱,۰۳۱,۰۰۴	۳۶۴,۸۸۸,۷۵۹	۳۵۴
منطقه آزاد تجاری انزلی	۲,۸۵۸	۱,۲۶۶,۶۸۸	۴۴۳	۳۲۳	۷۵,۹۷۱	۲۳۵	.	.	.	.	.	.
منطقه ویژه اقتصادی امیرآباد	۲,۵۰۰	۹۹۲,۰۰۰	۳۹۷	.	.	.	.	.	.	.	.	.
منطقه ویژه اقتصادی بوشهر ۱	.	.	.	۲۶,۲۵۰	۱۰,۱۳۱,۹۶۴	۳۸۶	۲۵,۹۴۱	۸,۰۸۸,۰۶۰	۳۱۲	۳۰,۴۰۰	۱۰,۱۶۵,۷۴۵	۳۳۴
منطقه ویژه اقتصادی بندر آستارا	.	.	.	۱۲۴	۴۲,۹۷۰	۳۴۷	.	.	.	۲,۷۴۳	۸۴۸,۳۳۴	۳۰۹
منطقه ویژه اقتصادی بندر امام خمینی	.	.	.	۳۲۹,۸۰۰	۱۱۷,۱۵۴,۱۸۱	۳۵۵	.	.	.	۳۸۴,۶۱۷	۱۳۶,۱۲۳,۹۱۰	۳۵۴

منبع: گمرک جمهوری اسلامی ایران

- محاسبات دبیرخانه شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی اتاق بازرگانی گیلان

جدول ۷- ساختار واردات گندم ترکیه از مبادی منتخب گمرکی کشور بر حسب ارزش و مقدار (۱۴۰۱ تا ده ماهه ۱۴۰۴)

گمرک	۱۴۰۱			۱۴۰۲			۱۴۰۳			ده ماهه ۱۴۰۴		
	مقدار (تن)	ارزش (دلار)	قیمت صادراتی (دلار/تن)	مقدار (تن)	ارزش (دلار)	قیمت صادراتی (دلار/تن)	مقدار (تن)	ارزش (دلار)	قیمت صادراتی (دلار/تن)	مقدار (تن)	ارزش (دلار)	قیمت صادراتی (دلار/تن)
منطقه ویژه اقتصادی بندر امام خمینی (ره)	۶۸,۸۲۰	۳۱,۲۲۴,۴۵۷	۴۵۴	۰	۰	۰	۱۸۲,۰۵۰	۵۸,۵۰۹,۰۳۱	۳۲۱	۱۷۸,۷۱۸	۶۱,۷۹۷,۱۶۷	۳۴۶
منطقه آزاد تجاری انزلی	۲۲,۸۶۸	۷,۹۱۳,۳۶۹	۳۴۶	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
منطقه ویژه اقتصادی امیر آباد	۱۲,۴۶۷	۴,۴۶۱,۸۷۰	۳۵۸	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
منطقه ویژه اقتصادی شهید رجایی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۸۴,۱۰۰	۲۷,۲۹۹,۵۳۱	۳۲۵	۳۴۹,۴۷۶	۱۲۴,۳۳۲,۱۷۴	۳۵۶
منطقه ویژه اقتصادی سهلان	۰	۰	۰	۵,۴۴۶	۱,۶۶۷,۸۷۹	۳۰۶	۰	۰	۰	۰	۰	۰

منبع: گمرک جمهوری اسلامی ایران

- محاسبات دبیرخانه شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی اتاق بازرگانی گیلان

جدول ۸- ساختار واردات گندم امارات از مبادی منتخب گمرکی کشور بر حسب ارزش و مقدار (۱۴۰۱ تا ده ماهه ۱۴۰۴)

گمرک	۱۴۰۱			۱۴۰۲			۱۴۰۳			ده ماهه ۱۴۰۴		
	مقدار (تن)	ارزش (دلار)	قیمت صادراتی (دلار/تن)	مقدار (تن)	ارزش (دلار)	قیمت صادراتی (دلار/تن)	مقدار (تن)	ارزش (دلار)	قیمت صادراتی (دلار/تن)	مقدار (تن)	ارزش (دلار)	قیمت صادراتی (دلار/تن)
منطقه ویژه اقتصادی بندر امام خمینی (ره)	۴۴۶,۲۳۴	۱۹۹,۱۲۵,۹۵۴	۴۴۷	۲۳۷,۴۲۷	۸۰,۸۶۸,۱۱۸	۳۴۱	۰	۰	۰	۲۸۳,۵۵۰	۱۰۴,۱۵۱,۹۹۴	۳۶۷
منطقه آزاد تجاری انزلی	۵۳,۸۶۶	۲۲,۹۱۷,۱۶۷	۴۲۶	۴,۰۷۹	۱,۵۹۷,۲۱۵	۳۹۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰
مشهد	۳۹,۳۵۱	۱۵,۰۹۲,۵۹۳	۳۸۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
منطقه ویژه اقتصادی امیرآباد	۳۶,۷۴۹	۱۵,۰۵۸,۴۷۷	۴۱۰	۲۶,۹۷۰	۱۱,۵۴۳,۹۶۴	۴۲۸	۰	۰	۰	۱۸,۸۴۴	۵,۶۹۷,۳۲۸	۳۰۲
فریدون کنار	۳,۵۰۵	۱,۳۵۳,۷۲۱	۳۸۶	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
منطقه ویژه اقتصادی نوشهر	۵,۳۰۰	۱,۷۲۲,۹۲۰	۳۲۵	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
منطقه ویژه اقتصادی شهید رجایی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۴۰۵,۲۱۴	۱۳۷,۳۶۳,۲۵۴	۳۳۹

منبع: گمرک جمهوری اسلامی ایران

- محاسبات دبیرخانه شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی اتاق بازرگانی گیلان

جدول ۹- ساختار واردات گندم قزاقستان از مبادی منتخب گمرکی کشور بر حسب ارزش و مقدار (۱۴۰۱ تا ده ماهه ۱۴۰۴)

گمرک	۱۴۰۱			۱۴۰۲			۱۴۰۳			ده ماهه ۱۴۰۴		
	مقدار (تن)	ارزش (دلار)	قیمت صادراتی (دلار/تن)	مقدار (تن)	ارزش (دلار)	قیمت صادراتی (دلار/تن)	مقدار (تن)	ارزش (دلار)	قیمت صادراتی (دلار/تن)	مقدار (تن)	ارزش (دلار)	قیمت صادراتی (دلار/تن)
منطقه آزاد تجاری انزلی	۱۰۶,۵۳۹	۴۱,۶۵۴,۸۷۹	۳۹۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
منطقه ویژه اقتصادی امیرآباد	۶۹,۳۹۵	۲۶,۴۴۴,۱۸۷	۳۸۱	۱۵,۲۶۸	۶,۰۱۸,۵۸۰	۳۹۴	۰	۰	۰	۰	۰	۰
فریدون کنار	۱۰,۵۰۵	۴,۱۶۲,۲۳۰	۳۹۶	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
منطقه ویژه اقتصادی نوشهر	۵,۰۱۵	۱,۹۵۰,۰۵۴	۳۸۹	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
اینچه برون	۰	۰	۰	۱,۷۴۱	۶۸۰,۱۳۲	۳۹۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰

منبع: گمرک جمهوری اسلامی ایران

- محاسبات دبیرخانه شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی اتاق بازرگانی گیلان

تحلیل مزیت‌های واردات گندم از قزاقستان از مسیر شمال کشور

با توجه به نتایج قیمتی و ساختاری، مسیر واردات گندم از قزاقستان از طریق گمرکات استان گیلان از منظر اقتصادی کاملاً قابل رقابت با مسیرهای فعلی تأمین محسوب می‌شود. قیمت گندم قزاقستان در محدوده حدود ۳۸۰ تا ۳۹۲ دلار در هر تن قرار دارد که با سطح قیمت گمرکات شمالی کشور هم‌خوانی داشته و اختلاف معناداری با تأمین‌کنندگان فعلی مانند روسیه و ترکیه ندارد. این موضوع نشان می‌دهد که از نظر هزینه تمام‌شده، مانع جدی برای جایگزینی یا افزایش سهم قزاقستان در سبد وارداتی کشور وجود ندارد.

در کنار مزیت قیمتی، نزدیکی جغرافیایی قزاقستان به دریای خزر و امکان استفاده از زیرساخت‌های بندری استان گیلان (به‌ویژه بندر انزلی و امیرآباد) ظرفیت مناسبی برای کاهش ریسک تمرکز واردات و تنوع‌بخشی به مبادی تأمین فراهم می‌کند. همچنین این مسیر می‌تواند در چارچوب کریدور شمال-جنوب، نقش ایران را در ترانزیت منطقه‌ای تقویت کرده و وابستگی به مسیرهای جنوبی را کاهش دهد. در نتیجه، «سوئیچ تدریجی به قزاقستان از مسیر گیلان» نه تنها از نظر اقتصادی قابل توجیه است، بلکه از منظر امنیت تأمین و تنوع‌بخشی ژئواقتصادی نیز یک گزینه راهبردی محسوب می‌شود.

جمع‌بندی

بررسی روند تولید، واردات و ساختار تأمین گندم کشور نشان می‌دهد با وجود افزایش تولید داخلی و کاهش وابستگی به واردات طی سال‌های اخیر، واردات این کالای راهبردی همچنان یکی از مؤلفه‌های مهم تأمین امنیت غذایی کشور محسوب می‌شود. در عین حال، تمرکز واردات بر تعداد محدودی از کشورها به‌ویژه روسیه، در کنار مزایای اقتصادی ناشی از صرفه مقیاس و قیمت رقابتی، می‌تواند در شرایط بروز ریسک‌های ژئوپلیتیکی و اختلال در زنجیره‌های حمل‌ونقل، آسیب‌پذیری‌هایی را نیز ایجاد کند؛ از این رو تنوع‌بخشی به مبادی تأمین اهمیت بیشتری پیدا می‌کند.

بر اساس یافته‌های این گزارش، روسیه همچنان مهم‌ترین تأمین‌کننده گندم وارداتی کشور به شمار می‌رود؛ با این حال، قزاقستان و ترکیه نیز می‌توانند به‌عنوان گزینه‌های مکمل و اولویت‌دار در راهبرد تنوع‌بخشی مورد توجه قرار گیرند. قزاقستان به دلیل مجاورت با دریای خزر، دسترسی به مسیرهای شمالی و قابلیت استفاده از زیرساخت‌های بنادر شمال کشور و به‌ویژه استان گیلان، دارای ظرفیت ویژه‌ای برای کاهش ریسک تمرکز واردات است.

از منظر زیرساختی و لجستیکی نیز یافته‌های گزارش نشان می‌دهد بنادر استان گیلان به‌ویژه بندر انزلی و بندر آستارا از ظرفیت مناسبی برای ایفای نقش پررنگ‌تر در زنجیره واردات کالاهای اساسی برخوردارند. بندر انزلی با برخورداری از ظرفیت قابل توجه انبارش و سیلوهای نگهداری غلات و قرارگیری در مسیر کریدور دریای خزر، این قابلیت را

دارد که از یک مسیر عبوری صرف به یک مرکز ذخیره سازی و توزیع منطقه ای ارتقا یابد. همچنین موقعیت جغرافیایی بندر آستارا و اتصال آن به کریدورهای منطقه ای می تواند نقش مکملی در توسعه مسیرهای شمالی ایفا کند. با این حال، بهره گیری مؤثر از این ظرفیت ها مستلزم توسعه زیرساخت های پشتیبان است. افزایش ظرفیت سیلوها و انبارهای تخصصی غلات، توسعه تجهیزات تخلیه و بارگیری، بهبود زیرساخت های لجستیکی، توسعه ناوگان و شناورهای حمل کالا در دریای خزر و تقویت حمل و نقل چندوجهی از جمله الزامات ارتقای نقش بندر گیلان در زنجیره تأمین گندم کشور محسوب می شود.

همچنین اگرچه واردات گندم عمدتاً در اختیار دولت قرار دارد، اما توسعه زیرساخت های پشتیبان و خدمات لجستیکی می تواند فرصت مناسبی برای سرمایه گذاری بخش خصوصی فراهم کند. سرمایه گذاری در احداث و بهره برداری از سیلوهای مکانیزه، انبارهای تخصصی، تجهیزات بندری، پایانه های لجستیکی و ناوگان حمل و نقل می تواند زمینه مشارکت مؤثر بخش خصوصی را فراهم سازد. در این چارچوب، توسعه زیرساخت های بندر گیلان نه تنها می تواند به افزایش نقش استان در زنجیره تأمین کالاهای اساسی منجر شود، بلکه زمینه تبدیل استان به یکی از هاب های منطقه ای تجارت و لجستیک در مسیر شمال-جنوب را نیز فراهم خواهد کرد.